

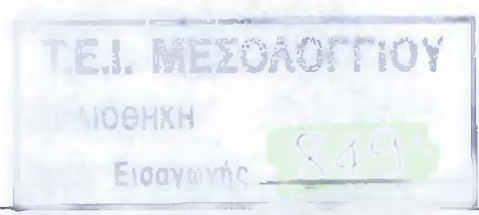
Τ.Ε.Ι. ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ
ΤΜΗΜΑ: ΣΤΕΛΕΧΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ
ΚΑΙ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΩΝ

ΘΕΜΑ:

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΔΟΜΗΣΗΣ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ
ΜΟΝΟΓΟΝΕΪΚΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΑ: Dr. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΑ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ: ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΗ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Για να μιλήσουμε για την **μονογονεϊκή** οικογένεια θα πρέπει να αναλύσουμε τι είναι οικογένεια και ποιοι οι διάφοροι τύποι της. Η οικογένεια είναι ομάδα ευρύτερη από το ζευγάρι που αποτελεί την νόμιμη γενετήσια ένωση. Περιλαμβάνει τους συζύγους, τα τέκνα τους και συχνά και τρίτα πρόσωπα που συνδέονται με τους συζύγους με στενούς συγγενικούς δεσμούς. Τα διάφορα είδη οικογένειας μπορούμε να τα κατατάξουμε σε δύο μεγάλες κατηγορίες: τις **μονογαμικές** και τις **πολυγαμικές**.

Μονογαμικές είναι οι οικογένειες που ως πυρήνα τους έχουν ένα ζεύγος συζύγων. Κυριότερος τύπος μονογαμικής οικογένειας είναι η **συζυγική οικογένεια**, την οποία αποτελούν το ζευγάρι των συζύγων και τα ανήλικα παιδιά τους. Στην μονογαμική ανήκει και η **εκτεταμένη οικογένεια** που περιλαμβάνει τρεις ή περισσότερες γενιές. Έχει ως πυρήνα της μια συζυγική οικογένεια και στενούς συγγενείς των συζύγων.

Η **πολυγαμική οικογένεια** αποτελείται από δύο ή περισσότερες παράλληλες οικογένειες που συνδέονται μεταξύ τους με πολλαπλούς γάμους του ενός τουλάχιστον από τους συζύγους. Στην πολυγαμική οικογένεια ανήκουν οι εξής τύποι: η **ομαδογαμία** είναι εξαιρετικά σπάνιος τύπος πολυγαμίας κατά την οποία δύο ή περισσότεροι άντρες είναι κοινοί σύζυγοι δύο ή περισσότερων γυναικών. Η **πολυανδρία** είναι η ένωση, με περισσότερους γάμους, μιας γυναίκας, με δύο ή περισσότερους άντρες. Η **πολυγυνία**, δηλαδή η με παράλληλους γάμους ένωση ενός άντρα με δύο ή περισσότερες γυναίκες.

Με κριτήριο τον τόπο κατοικίας των συζύγων κατατάσσουμε τις οικογένειες σε: **Πατροτοπικές** είναι οι οικογένειες όπου η νύφη

εγκαθίσταται στο πατρικό σπίτι του γαμπρού ή κοντά του. **Μητροτοπικές** είναι εκείνες που ο γαμπρός εγκαθίσταται στο πατρικό σπίτι της νύφης ή κοντά του. **Νεοτοπικές** είναι οι οικογένειες που εγκαθίστανται ανεξάρτητα από τις γονεϊκές οικογένειες των συζύγων. Στις σύγχρονες βιομηχανικές – αστιακές κοινωνίες η νεοτοπική οικογένεια είναι πολύ συνηθισμένη. Η σημασία του τρόπου που ρυθμίζεται σε μια κοινωνία ο τόπος κατοικίας της νεοσυγκροτούμενης οικογένειας βρίσκεται στο γεγονός ότι επηρεάζει άμεσα τον τρόπο σχηματισμού και την σύνθεση των οικισμών, όπως και τις κοινωνικές και οικονομικές σχέσεις που συνδέουν τις παλαιότερες με τις νεώτερες οικογένειες. Σε πολλές κοινωνίες, όπως και στον τόπο μας, συναντούμε συχνά αγροτικούς και αστιακούς οικισμούς που αποτελούνται από συνοικισμούς και γειτονιές που συγκεντρώνουν οικογένειες με συγγενικούς δεσμούς και στενές σχέσεις συμπαράστασης και συνεργασίας. Σ' αυτό το φαινόμενο μπορεί να αναζητηθούν, ως ένα βαθμό, οι ρίζες της κοινοτικής οργάνωσης και του κοινοτικού δεσμού.

Στη θεωρία αναφέρεται, με αύξουσα συχνότητα τα τελευταία χρόνια, ως ιδιαίτερος τύπος η **μονογονεϊκή οικογένεια**. Σε αντίθεση με την συζυγική, που περιλαμβάνει δύο ενήλικες, και την εκτεταμένη, που περιλαμβάνει περισσότερους, η μονογονεϊκή οικογένεια περιλαμβάνει έναν ενήλικα και τα ανήλικα παιδιά του. Η μονογονεϊκή οικογένεια μπορεί να είναι **μητροκεντρική**, που είναι και η συνηθέστερη περίπτωση, η **πατροκεντρική**- ανάλογα με το ποιος από τους δύο γονείς αποτελεί τον αρχηγό της οικογένειας.

Μια άλλη μορφή είναι η **χωλή οικογένεια**, που εμφανίζεται άλλοτε ως μονογονεϊκή και άλλοτε ως μέρος μιας εκτεταμένης οικογένειας. Το χαρακτηριστικό του τύπου αυτού είναι η μακρά απουσία του ενός από τους συζύγους-γονείς, χωρίς αυτό να δηλώνει διάσπαση της συνναισθηματικής ενότητας και της λειτουργίας της οικογένειας. Οι

οικογένειες των ναυτικών, των εμπόρων που περιοδεύουν κλπ. ανήκουν σ' αυτή την κατηγορία.

Την οικογένεια πρέπει να την διακρίνουμε από τον οίκο που περιλαμβάνει, εκτός από τα πρόσωπα που συνδέονται μεταξύ τους με γαμό ή με συγγενικούς δεσμούς, και πρόσωπα που συγκατοικούν με την οικογένεια και εξαρτώνται από τα μέλη της με δεσμούς εξάρτησης . Πρέπει ακόμα να την διακρίνουμε από το νοικοκυριό, όρο που χρησιμοποιείται κυρίως από τη Στατιστική Υπηρεσία και σημαίνει σύνολο προσώπων που συγκατοικούν και μοιράζονται τουλάχιστον ένα γεύμα την ημέρα, ανεξάρτητα αν ανήκουν στην ίδια οικογένεια ή όχι. Τα συνοικούντα πρόσωπα μπορεί να είναι λ.χ. συγκάτοικοι ή φιλοξενούμενοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ:1^ο

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΣΤΗ ΔΥΤΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ

Η Δυτική κοινωνία, από τους μεσαιωνικούς χρόνους, χαρακτηρίζεται από μεγάλη ποικιλία οικογενειακής οργάνωσης. Αυτή η πολυμορφία είχε αρκετές συχνά αλληλοεξαρτώμενες όψεις, όπως γεωγραφική περιοχή, επάγγελμα, κοινωνική τάξη και εάν η υπό εξέταση οικογένεια ήταν αγροτική ή αστική. Ιστορικά, υπήρχαν αξιόλογες διαφορές ανάμεσα σε διαφορετικές περιοχές της Ευρώπης, ακόμα και ανάμεσα σε διαφορετικές περιοχές της ίδιας χώρας. Οι αριστοκράτες και οι αστοί καθιέρωσαν οικογενειακά έθιμα και κοινωνικούς θεσμούς χαρακτηριστικά της ιδιαίτερης κοινωνικής τάξης τους, όπως έκαναν και οι έμποροι και οι χωρικοί. Επί πλέον, οι εθνικές και θρησκευτικές μειονότητες καθιέρωσαν συχνά τα δικά τους ιδιαίτερα πρότυπα οικογενειακής ζωής σε συμφωνία με τις παραδόσεις και τις ηθικές αξίες τους που βρίσκονταν συχνά σε αντίθεση με την υπόλοιπη κοινωνία.

Η οικογένεια στην κλασική αρχαιότητα

Στις αρχαιοελληνικές πόλεις-κράτη μπορούν να διακριθούν 4 επίπεδα ομάδων συγγένειας: η φατρία, το αριστοκρατικό γένος, οι συγγενείς και το νοικοκυριό. Οι φατρίες ήταν μεγάλες φυλετικές υποδιαιρέσεις που αποτελούνταν από νοικοκυριά ή οικογένειες που

ισχυρίζονταν ότι είχαν κοινό συγγενικό δεσμό. Στην κορυφή κάθε φατρίας ήταν τα αριστοκρατικά γένη που είχαν ορισμένα κληρονομικά δικαιώματα, όπως το δικαίωμα να κατέχουν ιερατικές θέσεις. Φατρίες και γένη ήταν πατρογραμμικά.

Οι συγγενείς αποτελούνταν από ένα σύνολο συγγενών και από τις δύο γενεαλογικές γραμμές που περιλάμβανε τουλάχιστον έως και δευτέρου βαθμού ξαδέρφια οποιουδήποτε δεδομένου ατόμου. Οι συγγενείς ενός ατόμου ήταν πολύ σημαντικοί, καθώς αποτελούσαν την μονάδα μέσα στην οποία το άτομο μπορούσε να απαιτήσει την κληρονομιά του, η σημασία τους όμως ποίκιλλε από πόλη- κράτος σε πόλη- κράτος και στη διάρκεια της ιστορίας. Έτσι, π.χ., αυτοί οι δεσμοί συγγένειας ήταν πολύ ασθενέστεροι στην Αθήνα κατά τον 5^ο και τον 4^ο π.Χ. αιώνα απ' ότι ήταν αλλού λόγω της αυξανόμενης αστυφιλίας και του μεγάλου αριθμού μη- πολιτών στον πληθυσμό. Εφόσον θεωρητικά μόνο οι πολίτες μπορούσαν να συνάψουν νόμιμους γάμους και να γεννήσουν νόμιμα παιδιά, ο μεγάλος αριθμός των γάμων μεταξύ πολιτών και μη πολιτών οδήγησαν στην κλασική Αθήνα, στη διάλυση των συγγενικών αυτών δεσμών που μέχρι τότε ήταν κλειστοί.

Η οργάνωση του νοικοκυριού ποίκιλε επίσης από τόπο σε τόπο και μέσα στην ιστορία. Από τους Ομηρικούς χρόνους φαίνεται ότι η πρωταρχική ομάδα εγκατάστασης και οικιακής οικονομίας ήταν η πυρηνική οικογένεια. Νύξεις ωστόσο για μία παλαιότερη οικογενειακή οργάνωση του τύπου της εκτεταμένης οικογένειας υπάρχουν στην Ιλιάδα και στην Οδύσσεια με τους αρχαϊκούς συγγενικούς όρους που χρησιμοποιούνται για τους συγγενείς ενός βασιλιά και με τις περιγραφές μεγάλων εκτεταμένων οικογενειών, όπως του Διός και του Πριάμου. Στον Ομηρικό κόσμο το νοικοκυριό ήταν η έδρα κύρους ενός ατόμου και μία πολιτική ομάδα μέσω της οποίας συνάπτονταν συμμαχίες και διαδραματιζόνταν αγώνες κυριαρχίας.

Καθώς αναπτύσσονταν οι πολιτικοί θεσμοί και αντικαθιστούσαν το νοικοκυριό ως έδρα κύρους και μηχανορραφιών, το νοικοκυριό έγινε ένας μάλλον ιδιωτικός χώρος. Η ανάπτυξη των πόλεων- κρατών και ιδιαίτερα της Αθήνας έτεινε να διαχωρίσει την δημόσια και ιδιωτική ζωή κατά τρόπο ασυνήθη έως τότε. Η ιδιωτική ζωή στη δημοκρατική Αθήνα χαρακτηριζόταν από ιεραρχία, αγαθές σχέσεις και αλληλεγγύη. Η ιεραρχία συνίστατο στο ότι επικεφαλής ήταν ένας άντρας που είχε εξουσία πάνω στη σύζυγό του, στα παιδιά του και στους υπηρέτες του. Το αρχαίο ελληνικό νοικοκυριό ήταν επίσης η μονάδα- κλειδί στις οικονομικές σχέσεις.

Όπως και στους Έλληνες, το νοικοκυριό στους Ρωμαίους ήταν μία σημαντική οικονομική μονάδα μέσα σε ένα σύστημα ευρύτερων συγγενικών δεσμών. Η πατρογραμμική συγγενική ομάδα ή γένος στους Ρωμαίους ήταν γνωστή ως *gens*. Για τον Ρωμαίο αριστοκράτη αυτό ήταν ένα επίπεδο συγγένειας πολύ σημαντικότερο από αυτά της φατριάς ή του γένους στην ελληνική αριστοκρατία. Γένος και νοικοκυριό μαζί αποτελούσαν πρωταρχικά εστιακά κέντρα ζωής στην αρχαία ρωμαϊκή κοινωνία.

Το ρωμαϊκό γένος περιλάμβανε μία ομάδα συγγενών που έφεραν ένα κοινό όνομα γένους που κληρονομούνταν πατρογραμμικά τόσο σε άντρες όσο και σε γυναίκες. Κατά τα παλαιότερα χρόνια κάθε γένος είχε έναν ή περισσότερους αναγνωρισμένους αρχηγούς. Τα ίδια τα γένη ομαδοποιούνταν σε μεγαλύτερες μονάδες, κάθε μία από τις οποίες ήταν γνωστή ως *curia* και σε ανώτερο επίπεδο σε «φυλές», αν και η σημασία των μονάδων αυτών έφθινε μετά την εγκαθίδρυση της Ρωμαϊκής Δημοκρατίας. Σύμφωνα με το έθιμο, κάθε γένος είχε κοινή περιουσία που περιλάμβανε ένα νεκροταφείο και άλλες εκτάσεις. Η περιουσία κληρονομούνταν στα πλαίσια του γένους και τα μέλη του γένους μπορούσαν να επικαλεστούν το ένα το άλλο για βοήθεια στην προστασία

της ατομικής τους περιουσίας και για την αποκατάσταση ζημιών. Ο γάμος ατόμων από το ίδιο γένος απαγορευόταν. Αν και το γένος ήταν θεωρητικά πατρογραμμικό, κάτω από ορισμένες συνθήκες και με την συγκατάθεση του γένους, άτομα εκτός της ομάδας, όπως π.χ. συγγενείς που συνδέονταν από την πλευρά της μητέρας και όχι πατρογραμμικά, μπορούσαν να γίνουν αποδεκτοί στο γένος.

Η μεσαιωνική οικογένεια

Η μεσαιωνική ευρωπαϊκή οικογένεια είναι προϊόν διαφορετικών προελεύσεων και επιδράσεων. Τα οικογενειακά και συγγενικά έθιμα των γερμανικών φύλων, το νομικό σύστημα που έχει κληρονομηθεί σε μεγάλη έκταση από τους Ρωμαίους, τα ιδεώδη του χριστιανισμού, η κυριαρχία της Εκκλησίας και η εμφάνιση του φεουδαλισμού, όλα έπαιξαν ρόλο στη διάπλαση της ευρωπαϊκής οικογένειας των μεσαιωνικών και μεταμεσαιωνικών χρόνων.

Οι χώρες της ανατολικής Μεσογείου διατήρησαν τα ιδεώδη της πατρογραμμικής καταγωγής σε μεγαλύτερη έκταση και για πολύ μεγαλύτερο χρόνο απ' ότι οι δυτικές, όπου η έμφαση στην αμφίπλευρη καταγωγή αντικατέστησε την πιο τυπική δομή των ρωμαϊκών γενών. Στη βόρεια Ευρώπη, τα γερμανικά και πιθανώς και τα κελτικά φύλα ήταν οργανωμένα σε μεγάλο βαθμό σε αμφίπλευρη βάση. Τα αρχαία γένη των Ιρλανδών και των Σκώτων, για παράδειγμα, ήταν σχεδόν φύλα, όπου ο γάμος ήταν θεμιτός εντός ή εκτός του γένους και η ιδιότητα του μέλους συχνά καθοριζόταν περισσότερο από τον τόπο διαμονής του παρά με αυστηρά κριτήρια καταγωγής. Ο γάμος επιτρεπόταν μεταξύ στενών συγγενών ανάμεσα στα μέλη των γερμανικών προχριστιανικών φύλων,

μία συνήθεια που, χωρίς αμφιβολία, ενδυνάμωνε τους οικογενειακούς δεσμούς. Ανάμεσα στα μέλη των γερμανικών φύλων η μονογαμία ήταν ο κανόνας, αλλά επιτρέπονταν επίσης οι παλλακίδες. Με την διάδοση του χριστιανισμού, οι γάμοι μεταξύ στενών συγγενών άρχισαν να απαγορεύονται, με κυρώσεις δουλειάς, παρ'όλο που η παλλακεία συνεχίστηκε για μερικούς αιώνες. Το διαζύγιο, το οποίο επιτρεπόταν στους Έλληνες, τους Ρωμαίους και στα μέλη των βορειοευρωπαϊκών φύλων απαγορεύτηκε ή, αρχικά, έγινε τουλάχιστον εξαιρετικά δύσκολο.

Απ'ολες αυτές τις αλλαγές, η απαγόρευση του γάμου μεταξύ στενών συγγενών ήταν πιθανώς η πιο σημαντική. Ο άγιος Αυγουστίνος και ο άγιος Θωμάς ο Ακινάτης υποστήριζαν ότι ο γάμος εκτός της ομάδας ανέπτυξε τους συγγενικούς δεσμούς ανάμεσα στις κοινωνίες, καταρρίπτοντας την ανεπιθύμητη συνοχή των στενά συνδεδεμένων ομάδων. Η Εκκλησία, κατά μία έννοια, κατέρριψε την εξουσία της εκτεταμένης οικογένειας και της συγγενικής ομάδας. Ο γάμος εκτός της ομάδας έτεινε να διασπείρει περισσότερο παρά να συγκεντρώνει την κληρονομημένη περιουσία και έτσι μείωνε την δύναμη και επιρροή των βασισμένων στη συγγένεια ομάδων. Είναι δύσκολο να καθοριστεί εάν οι μεταρρυθμίσεις αυτές εισήχθησαν με σκοπό να μειωθεί το κύρος της οικογένειας και των στενά συνδεδεμένων συγγενικών κοινοτήτων προς όφελος του κύρους της Εκκλησίας ή εάν το αποτέλεσμα αυτό ήταν απλά συμπτωματικό.

Για οποιοδήποτε λόγο και αν έγιναν, οι αλλαγές στις απαγορεύσεις γάμου μετέβαλαν εντυπωσιακά την φύση της οικογένειας σε μεγάλο μέρος της δυτικής Ευρώπης, μετατρέποντάς την από μία εκτεταμένη και ουσιαστικά αυτοδύναμη ομάδα που είχε εξουσία πάνω στα μέλη της σε μία μικρότερη, πυρηνική ομάδα, η οποία παραχώρησε μεγάλο μέρος της προηγούμενης εξουσίας της στην Εκκλησία.

Ένα άλλο μακροπρόθεσμο αποτέλεσμα της μείωσης της συνοχής των ευρύτερων συγγενικών ομάδων ήταν η αύξηση του ρόλου του συζυγικού δεσμού, ο οποίος υποκατέστησε στους μεσαιωνικούς χρόνους την ευρεία συγγενική ομάδα, ως επίκεντρο των οικογενειακών δεσμών. Εδώ επίσης η Εκκλησία έπαιξε κύριο ρόλο στη μεταβολή, λόγω χάρη απαιτώντας από τους μελλονύμφους συγκατάθεση στην ένωση. Έτσι, οι διευθετήσεις του γάμου δεν βρίσκονταν στα χέρια των κεφαλών του νοικοκυριού, αν και ο γάμος ήταν ασφαλώς πολύ περισσότερο ένα ζήτημα που αφορούσε στην οικογένεια σαν σύνολο απ' ό,τι είναι στην σύγχρονη Ευρώπη. Μία βαθμιαία αλλαγή προς την σύγχρονη οικογένεια σημειώθηκε στους ύστερους μεσαιωνικούς χρόνους, αφ' ενός με την αναγνώρισή του ότι οι γυναίκες και τα παιδιά είχαν ξεχωριστά δικαιώματα, ανεξάρτητα από την κεφαλή του νοικοκυριού, και αφ' ετέρου με την ανάπτυξη της πυρηνικής οικογένειας, της βασικής μονάδας τόσο της παραγωγής όσο και της κοινωνικής ζωής.

Αυτές τις αλλαγές συνόδευε μία αλλαγή που αφορούσε στη μεταβίβαση της περιουσίας κατά τον γάμο. Οι γερμανικοί λαοί είχαν το έθιμο της πληρωμής γαμήλιων αγαθών σε ζώα και άλλα αγαθά, που προσφέρονταν κατά τον γάμο στην οικογένεια της νύφης. Η πρακτική αυτή ίσχυε σε μεγάλο μέρος της Ευρώπης κατά τον μεσαίωνα, αλλά προς τα τέλη της περιόδου παρατηρήθηκε μία αξιοσημείωτη μεταβολή ως προς την προίκα: πληρωμή από την οικογένεια της νύφης στον γαμπρό για τη συντήρηση της συζύγου.

Η οικογένεια από το 1500

Οι αλλαγές στην οικογένεια που άρχισαν κατά τον μεσαίωνα συνεχίστηκαν κατά την Αναγέννηση και την Μεταρρύθμιση. Ο συζυγικός δεσμός παρέμεινε στενός. Το ερώτημα του πόση στοργή υπήρχε μεταξύ συζύγων αποτέλεσε αντικείμενο μεγάλων συζητήσεων.

Μία συνέπεια της Μεταρρύθμισης ήταν η μείωση της αυστηρότητας των κανόνων που αφορούσαν στους γάμους μεταξύ συγγενών, τουλάχιστον στις περισσότερες προτεσταντικές χώρες. Ονομαστό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση του Ερρίκου Η' της Αγγλίας. Από την άλλη πλευρά, ο Μαρτίνος Λούθηρος διαφωνούσε με τους γάμους μεταξύ στενών συγγενών, όχι επειδή πίστευε ότι παρέβαιναν την θέληση του Θεού, αλλά επειδή φοβόταν ότι οι άνθρωποι θα παντρεύονταν με σκοπό να κρατήσουν την περιουσία μέσα στην οικογένεια παρά από αγάπη.

Οι κοινωνιολόγοι υπέθεταν ότι πριν από την Βιομηχανική Επανάσταση ο συνηθέστερος τύπος οικογενειακής οργάνωσης στην ευρωπαϊκή κοινωνία ήταν η μεγάλη εκτεταμένη οικογένεια με 3 περίπου γενιές να μοιράζονται το ίδιο νοικοκυριό. Λεπτομερείς ιστορικές μελέτες όμως, που έγιναν κατά τις δεκαετίες του 1970 και του 1980, αποκάλυψαν ότι η πυρηνική οικογένεια υπήρξε η πρωτογενής μονάδα σε μεγάλο μέρος της βορειοδυτικής Ευρώπης ακόμα και πριν από την εκβιομηχάνιση. Πράγματι, η μελέτη του Άντερσον για την αγγλική πόλη Πρέστον δείχνει ότι η Βιομηχανική Επανάσταση και η επακόλουθη αστικοποίηση και αστική απασχόληση αύξησε την σημασία των συγγενών πέρα από την πυρηνική οικογένεια, εφόσον οι αλλαγές που γίνονταν έδιναν την δυνατότητα στα άτομα να δέχονται βοήθεια από τους συγγενείς σε δύσκολους καιρούς. Γενικά, κατά τον 19^ο αιώνα στην Ευρώπη, την Βόρεια Αμερική και σε άλλα μέρη του βιομηχανικού

κόσμου η οικογενειακή οργάνωση βασιζόταν σε μεγαλύτερης κλίμακας κοινωνική αλληλεπίδραση απ' ό,τι συνηθιζόταν στα τέλη του 20ού αιώνα. Εφόσον ο γάμος γινόταν σχετικά αργά στη ζωή του ατόμου και η αναμενόμενη διάρκεια ζωής ήταν σχετικά μικρή, τα παιδιά συχνά παρέμεναν στο σπίτι μέχρι το τέλος της ζωής των γονιών τους. Οι οικογένειες ήταν μεγάλες και τα μεγαλύτερα παιδιά συμμετείχαν στην ανατροφή και εκπαίδευση των νεότερων αδελφών τους. Μόνο στον 20ό αιώνα έγινε συνήθεια για τους γονείς να μένουν μόνοι στο νοικοκυριό όταν γινόντουσαν μεσήλικοι.

Στις ΗΠΑ, μεταξύ 1900-1960 υπήρχε μία αυξανόμενη τάση και στα δύο φύλα για γάμο σε μικρότερη ηλικία. Όμως από το 1960 περίπου η τάση αυτή αντιστράφηκε. Παρόμοιες τάσεις εμφανίστηκαν, αν και σε γενικές γραμμές αργότερα, στη Βρετανία και σε άλλες δυτικές χώρες. Αρκετοί παράγοντες έπαιξαν ρόλο στη διαμόρφωση της τάσης προς τον γάμο σε μεγαλύτερη ηλικία, όπως η μεγαλύτερη οικονομική ασφάλεια. Άλλος παράγοντας είναι η μεγαλύτερη από το 1960 προσφορά αντισυλληπτικών μέσων και ιδίως του αντισυλληπτικού χαπιού: αυτό έδωσε τη δυνατότητα στα ζευγάρια να έχουν σεξουαλικές σχέσεις με μικρότερο τον κίνδυνο μίας ανεπιθύμητης εγκυμοσύνης.

Υπήρξαν επί μακρόν διακυμάνσεις ανάμεσα στις κοινωνικές τάξεις όσον αφορά τον μέσο όρο ηλικίας γάμου. Γενικά, από το 1900, όσοι προέρχονταν από κατώτερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα παντρεύονταν νωρίτερα. Ο λόγος που προβάλλεται συνήθως γι' αυτό είναι ότι οι άνθρωποι προτιμούν να παντρεύονται αφού έχουν ολοκληρώσει τις σπουδές τους και έχουν εξασφαλίσει ικανοποιητική επαγγελματική αποκατάσταση. Οι μεσοαστικές και μεγαλοαστικές τάξεις έχουν την τάση να αφιερώνουν μεγαλύτερο χρονικό διάστημα στις σπουδές τους και οι επαγγελματικές τους φιλοδοξίες μπορεί να αποκτούν μεγαλύτερο βάρος από τον γάμο. Αυτό το φαινόμενο είναι λιγότερο

πιθανό να συμβαίνει με μερικές οικογένειες κατώτερων τάξεων, όπου ο ίδιος ο γάμος μπορεί να αποτελεί την μεγαλύτερη φιλοδοξία ενός ανθρώπου. Καθώς οι γυναίκες αποκτούν ένα επίπεδο μόρφωσης ισότιμο με εκείνο των ανδρών και μπαίνουν στην αγορά εργασίας κάτω από τους ίδιους όρους τείνουν, όπως ακριβώς και οι άνδρες, να θεωρούν ότι ο γάμος είναι προτιμότερο να αναβάλλεται ως την κατάλληλη στιγμή. Η διεύρυνση των ευκαιριών στην εκπαίδευση και για τα δύο φύλα, από τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο και μετά, φαίνεται πως αποτελεί έναν επί πλέον παράγοντα αύξησης της ηλικίας γάμου για όλες τις κοινωνικές τάξεις στις Δυτικές κοινωνίες.

Η σύγχρονη οικογένεια

Δεν υπάρχει ακριβής διαχωρισμός αυτού που ονομάζουμε σύγχρονη οικογένεια και των προγενέστερων μορφών της. Ορισμένοι ειδικοί θεωρούν ταυτόσημη την σύγχρονη οικογένεια με την Δυτική οικογένεια από την Βιομηχανική Επανάσταση και μετά. Άλλοι δίνουν πιο κυριολεκτική σημασία στην έννοια σύγχρονη, θεωρώντας ότι ο όρος σύγχρονη οικογένεια αναφέρεται στις οικογένειες που υπάρχουν σήμερα σ' οποιοδήποτε μέρος του κόσμου. Σίγουρα δεν υπάρχει κανένας λόγος να αποκλείουμε συνολικά τον Τρίτο Κόσμο και να ταυτίζουμε την έννοια σύγχρονη μόνο με τις Δυτικές κοινωνίες.

Όμως η διατύπωση ενός υπερβολικά ακριβούς ορισμού αποτελεί περισσότερο εμπόδιο παρά βοήθημα. Η λέξη **σύγχρονος** αποκτά πολύ λεπτές σημασιολογικές διαφορές σε διαφορετικά πλαίσια αναφοράς. Ο ορισμός της εξαρτάται από τις συγκρίσεις και αντιπαραθέσεις που πρόκειται να γίνουν. Όσον αφορά την παρακάτω ανάλυση, ο όρος

σύγχρονη οικογένεια μπορεί να εκληφθεί ότι αναφέρεται γενικά στην οικογενειακή οργάνωση, με τις μορφές που έχει πάρει από τις αρχές του 20ού αιώνα. Ιδιαίτερο βάρος-αν και όχι αποκλειστικά- έχει δοθεί στην οικογενειακή οργάνωση των Δυτικών κοινωνιών. Παρ' όλα αυτά, οι πολιτιστικές, υποπολιτιστικές, θρησκευτικές και ταξικές διαφορές δημιουργούν μία ποικιλία μορφών στη σύγχρονη οικογένεια και αυτή η ποικιλία δεν πρέπει να υποτιμάται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ:2^ο

ΜΟΝΟΓΟΝΕΪΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Ορισμός

Για να μιλήσουμε για τα είδη της μονογονεϊκής οικογένειας θα πρέπει να δούμε τι σημαίνει ο ορισμός «μονογονεϊκή οικογένεια», από τότε πρωτοεμφανίστηκε η μονογονεϊκή οικογένεια..

«Όταν λέμε μονογονεϊκές οικογένειες ή οικογένειες με ένα γονέα, εννοούμε τις οικογένειες, οι οποίες έχουν απομείνει με ένα γονέα, συνέπεια θανάτου ή διαζυγίου, με βάρη παιδιών, όπως επίσης και την οικογένεια του άγαμου παιδιού.» (Μαρία Μαντζιάφου-Κανελλοπούλου, Οικογένειες με ένα γονέα, σελ. 19).

«Στη θεωρία αναφέρεται, με αύξουσα συχνότητα τα τελευταία χρόνια, ως ιδιαίτερος τύπος η μονογονεϊκή οικογένεια. Σε αντίθεση με την συζυγική, που περιλαμβάνει δύο ενήλικες και την εκτεταμένη που περιλαμβάνει περισσότερους, η μονογονεϊκή οικογένεια περιλαμβάνει έναν ενήλικα και τα ανήλικα παιδιά του. Η μονογονεϊκή οικογένεια μπορεί να είναι μητροκεντρική, που είναι και η συνηθέστερη περίπτωση, η πατροκεντρική- ανάλογα με το ποιος από τους δύο γονείς αποτελεί τον αρχηγό της οικογένειας.» (Δ. Γ. Τσαούση, Η κοινωνία του ανθρώπου, σελ. 443)

«Η μονογονεϊκή οικογένεια είναι η οικογένεια η οποία αποτελείται από έναν γονέα (άγαμο, χήρο ή διαζευγμένο) και από τα ανήλικα παιδιά του. Η οικογένεια αυτή είναι συνήθως μητροκεντρική.» (Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα, Τόμος 42, σελ. 327).

Ιστορική εξέλιξη της μονογονεϊκής οικογένειας

Η οικογένεια στα παλαιότερα χρόνια ήταν εκτεταμένη, δηλαδή μία οικογένεια δεν αποτελείται μόνο από τους γονείς και τα ενήλικα ή ανήλικα παιδιά της, αλλά και από τα στενά συγγενικά πρόσωπα της οικογένειας, π.χ. παππούς, θείος, θεία, γιαγιά, κ.λ.π. Οπότε δεν υπήρχε περίπτωση να εμφανιστεί η μονογονεϊκή οικογένεια, αυτό θα γινόταν μόνο όταν πέθαιναν όλα τα συγγενικά πρόσωπα της οικογένειας και έμεναν ένας γονιός και ένα τουλάχιστον ανήλικο παιδί, το οποίο είναι λίγο έως πολύ αδύνατον.

Στην εκτεταμένη οικογένεια κοιτάζουν το δάσος και όχι το κάθε δέντρο ξεχωριστά, δηλαδή όλοι αφήνουν τα δικά τους θέλω για να κοιτάζουν να κερδίσουν αυτό που θέλει όλο το σύνολο. Αυτό ήταν ένα από τα μεγαλύτερα μειονεκτήματα αυτού του τύπου οικογένειας. Έτσι όμως περιοριζότανε η ελευθερία των μελών, ο ρόλος των μελών ήταν, κατά κάποιο τρόπο, εκ των προτέρων καθορισμένος. Τίποτα δεν έπρεπε να γίνεται στην τύχη.

Αλλά το πλεονέκτημα της ήταν ότι η εκτεταμένη οικογένεια εξασφάλιζε ως ένα βαθμό τα υλικά αγαθά για την επιβίωση των μελών της, ενώ παράλληλα πρόσφερε σ' αυτά πλούσια τα συναισθήματα της. Οι έννοιες της μοναξιάς και της ελλείψεως της συμπαραστάσεως, που χτυπάνε αμέσως την οικογένεια, από την οποία θα λείψει ο ένας γονιός ήταν εντελώς άγνωστες έννοιες. Έτσι ο θάνατος, το διαζύγιο ή η εγκατάλειψη της οικογένειας εκ μέρους του ενός γονέα δεν έφεραν τόσο σοβαρές συνέπειες στα μέλη της φαμίλιας, γιατί η ομάδα αντιδρούσε αμέσως και πρόσφερε υποκατάστατα. Αν ήταν η μάνα αυτή που είχε πεθάνει τη θέση της έπαιρνε αμέσως η γιαγιά, μια θεία, μία μεγαλύτερη αδελφή. Αν ήταν ο πατέρας, τη θέση του έπαιρνε ο παππούς, ένας θείος ή ο μεγαλύτερος αδελφός από τα παιδιά της οικογένειας.

Το να μιλάγαμε λοιπόν για μία οικογένεια μονογονεϊκή στις παλαιότερες εποχές, όπου η οικογένεια ήταν «εκτεταμένη», δεν είχε καμία ιδιαίτερη σημασία, ούτε από πλευρά κοινωνική, ούτε από πλευρά ιστορική. Το πρόβλημα των μονογονεϊκών οικογενειών παίρνει διαστάσεις στην εποχή μας, στις δυτικές κοινωνίες, όπου η οικογένεια έχει αποβεί καθαρά πυρηνική.

Αν η εκτεταμένη οικογένεια εξασφάλιζε μία ανάπτυξη αρμονική και σχεδόν πάντα σίγουρη στα μέλη της στις παλαιότερες κοινωνίες, αντίθετα η πυρηνική οικογένεια και πράγματι από άλλες σκοπιές πλεονεκτεί της εκτεταμένης, αφού εξασφαλίζει ευκολότερα την ανάπτυξη της προσωπικότητας των μελών της, την ανεξαρτησία τους, την ελευθερία τους, την ολοκλήρωση τους, την ισότητα και την ισονομία τους, όμως, από πλευράς εξασφάλισης όρων επιβίωσης των μελών της, παρουσιάζεται αρκετά πιο αδύναμη, σε σχέση με την εκτεταμένη, αφού ο θάνατος του ενός των γονέων, το διαζύγιο ή η εγκατάλειψη επιφέρουν άμεσα τη διάλυση του οικογενειακού κυττάρου.

Ψυχολογικά προβλήματα των μονογονεϊκών οικογενειών

Τα προβλήματα των μονογονεϊκών οικογενειών αυξάνονται και γίνονται οξύτερα όσο υπηρερχόμαστε στον ψυχολογικό τομέα. τα παιδιά των μονογονεϊκών οικογενειών παρουσιάζουν προβλήματα και στεναχώριες μετά τη διάλυση της συζυγικής οικογένειας, συνήθως το αποδίδουν στην έλλειψη του πατέρα, στην αδιαφορία του, στο ψυχολογικό σοκ που έπαθε το παιδί από τη διάλυση της οικογένειας, στην αλλαγή της κατοικίας ή της περιοχής, στην έλλειψη της παρουσίας

του άνδρα, στις στεναχώριες και την πίεση της μητέρας, την εργασία της και την απουσία της από το σπίτι, την αλλαγή του ονόματος της μητέρας, κλπ,

Αυτές οι δυσμενείς ψυχολογικές επιπτώσεις στο παιδί είχαν συνέπειες στον συναισθηματικό του κόσμο, αλλά κυρίως στην απόδοση στο σχολείο και στην υγεία του.

Ένας ορισμένος αριθμός παιδιών έγιναν επιθετικά με τη μητέρα τους, την κατηγορούν ότι εγκατέλειψε τον πατέρα, αλλά δεν μπορούν να υποφέρουν τις επισκέψεις του πατέρα, «κολλάνε» πάνω στη μάνα, την κατηγορούν ότι δεν διαθέτει πολύ χρόνο γι' αυτά και τέλος ζητούν μια ανεξαρτησία πολύ νωρίς, που η μητέρα δεν μπορεί να τους την δώσει εξαναγκάζοντας τα να την υπακούσουν.

Σ' αυτές τις ανωμαλίες τις συναισθηματικές, που φαίνονται πολύ σοβαρές, παρατηρούνται ότι μερικά παιδιά παρουσιάζουν μια ωριμότητα που δεν ταιριάζει με την ηλικία τους. Έχουν ένα χαρακτήρα κλειστό, γίνονται μισάνθρωποι, δεν έχουν εμπιστοσύνη στον εαυτό τους και στους τρίτους. Μερικά έχουν χαρακτήρες δύσκολους, είναι ανήσυχα, δεν μπορούν να κοιμηθούν και έχουν μια υγεία ευαίσθητη. Τέλος, ανάμεσα στις συνέπειες από αυτήν την στεναχώρια που έχουν τα παιδιά εντοπίζονται δυσκολίες στο σχολείο. Παρουσιάζουν δηλαδή μια δυσλεξία ή εγκαταλείπουν τις μελέτες τους, ενώ εντοπίζονται και περιπτώσεις πιο σοβαρές. Τα πιο μικρά αισθάνονται πολύ συχνά κουρασμένα, εκνευρισμένα και δεν ανέχονται τη μεταφορά τους σε τρίτα πρόσωπα το πρωί για να φύγει η μητέρα τους για εργασία. Βέβαια αυτά είναι και προβλήματα της έγγαμης μητέρας και δεν είναι μόνο προβλήματα της γυναίκας-αρχηγού οικογένειας. Όμως τα προβλήματα αυτά γίνονται εντονότερα όταν μένει ένας γονιός για να τα αντιμετωπίσει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ:3^ο

ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΗΣ ΜΟΝΟΓΟΝΕΪΚΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

Μονογονεϊκή οικογένεια με αρχηγό άγαμη μητέρα

Το πρόβλημα της άγαμης μητρότητας στην Ελλάδα δεν φαίνεται εκ πρώτης όψεως, τουλάχιστον ποσοτικά, να έχει μεγάλες διαστάσεις. Η μάλλον, φαίνεται να έχει μικρότερες διαστάσεις από τα αντίστοιχα μεγέθη στις περισσότερες αναπτυγμένες χώρες του κόσμου. Στα τελευταία 25 χρόνια 1-1,5 % εξώγαμα παιδιά γεννιούνται σε 100 νόμιμες γεννήσεις. Το ποσοστό αυτό τείνει να σταθεροποιηθεί στο 1,3 %, ενώ η αντίστοιχη αναλογία διεθνώς κυμαίνεται μεταξύ 5-20 % με τάση να αυξηθεί. Από πρόσφατες δειγματοληπτικές έρευνες αποδεικνύεται, ότι η σεξουαλική συμπεριφορά των νεαρών ατόμων στην Ελλάδα ακολουθεί τα πρότυπα των ανεπτυγμένων χωρών, χωρίς όμως την οργάνωση, την σεξουαλική διαφώτιση και τα μέσα προφυλάξεως που είναι τόσο διαδεδομένα στις περισσότερες χώρες του εξωτερικού.

Οι παράγοντες οι οποίοι ωθούν την νεαρή Ελληνίδα στη άγαμη μητρότητα είναι περίπου οι ίδιοι με τους παράγοντες που ωθούν την ανύπαντρη γυναίκα σ' όλο τον κόσμο στο να αποκτήσει ένα παιδί χωρίς νόμιμο γάμο. Είναι οι αντικρουόμενες αξίες και οι αρχές, η υποβάθμιση της οικογενειακής ζωής, οι προγαμιαίες σεξουαλικές σχέσεις, το φεμινιστικό κίνημα, η έλλειψη προετοιμασίας για το γάμο και κυρίως η απουσία οικογενειακού προστατευτικού περιβάλλοντος, σε κορίτσια που φεύγουν από τα σπίτια τους σε ηλικία 13 – 16 χρονών, για να εργαστούν

ή να σπουδάσουν και η ατελής οικογενειακή και κρατική προστασία, σε κοπέλες με νοητικές καθυστερήσεις, ψυχικές παθήσεις και άλλες σοβαρές αναπηρίες.

Αριθμητική διάσταση του προβλήματος

Στη χώρα μας όπως και σε άλλες ξένες χώρες, δεν έχει γίνει απογραφή των άγαμων μητέρων, ώστε να μπορούμε να καθορίσουμε με βεβαιότητα τον αριθμό τους. Πολύ περισσότερο, δεν ξέρουμε πόσες από τις άγαμες μητέρες ζουν μόνες με τα βάρη ανήλικων παιδιών, συνιστώσες μονογονεϊκές με αρχηγό γυναίκα. Η έλλειψη επισήμων απογραφικών στοιχείων, διεθνώς δεν είναι τυχαία. Πέρα από το γεγονός ότι η άγαμη μητρότητα σε πολλές ακόμα κοινωνίες φέρει το «κοινωνικό στίγμα», γεγονός που οδηγεί τη μητέρα στην απόκρυψη της ιδιότητάς της, σε μια απογραφή νοικοκυριών, μεγάλος αριθμός άγαμων μητέρων θα ξέφευγε, γιατί σε όλες τις χώρες ικανός αριθμός άγαμων μητέρων με τα εξώγαμα παιδιά τους, λόγω οικονομικών, κοινωνικών ή ψυχολογικών δυσχερειών, προσφεύγουν στην πατρική τους κυρίως οικογένεια, από ανάγκη για προστασία, αποτελώντας έτσι μέρος του νοικοκυριού των οικογενειών αυτών, μη απογραφόμενες ξεχωριστά.

Εξάλλου, εάν επιχειρούσαμε μία πραγματική απογραφή των μονογονεϊκών οικογενειών με αρχηγό άγαμη μητέρα, υπό την στενή του όρου έννοια, δηλαδή οικογενειών που η μητέρα – αρχηγός ζει μόνη, χωρίς τον γεννήτορα θα κινδυνεύαμε να παρουσιάσουμε πολύ λανθασμένα στοιχεία, αφού η άγαμη μητέρα εμφανίζεται σαν συζούσα με τον γεννήτορα (φορώντας πολλές φορές βέρα) προσπαθώντας να

δημιουργήσει στο ευρύτερο περιβάλλον της την εικόνα της νόμιμης συζύγου.

Η άγαμη μητρότητα κοινωνικό πρόβλημα με ιδιαίτερη προέκταση στην εποχή μας

Η άγαμη μητρότητα, δηλαδή η μητρότητα που δεν καλύπτεται με γάμο, εξακολουθεί να αποτελεί για τις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες ένα φαινόμενο, απέναντι στο οποίο οι αντιδράσεις είναι πολλές και ποικίλες, κυρίως μετά από την ευρεία διάδοση των αντισυλληπτικών και την νομιμοποίηση ως ένα βαθμό των εκτρώσεων.

Εκείνο που είναι γεγονός είναι ότι ένας μεγάλος αριθμός μητέρων «ξεγελασμένες», «απελευθερωμένες», μειωμένης προσωπικότητας, ανώριμες, δεν μπαίνουν στο κανάλι του κοινωνικού κατεστημένου, δεν ακολουθούν τις αρχές των σύγχρονων κοινωνιών που εξακολουθούν να είναι δομημένες πάνω στην «αρχή», ότι ο γάμος καταξιώνει τη γέννηση και την ζωή του ζευγαριού, που είναι αλήθεια ότι στην εποχή μας παρουσιάζεται περισσότερο ή λιγότερο σταθερή.

Οι συγγραφείς, οι έρευνες, οι μαρτυρίες και η παρατήρηση δείχνουν μέχρι πιο σημείο, στην εποχή μας, η άγαμη μητρότητα εξακολουθεί να αποτελεί ένα φαινόμενο πολύπλοκο, ένα φαινόμενο δύσκολο που είναι απαράδεκτο για μερικά κοινωνικά περιβάλλοντα.

Παρά την εμφανή αύξηση του αριθμού των άγαμων μητέρων, οι κοινωνίες εξακολουθούν να αμύνονται. Άλλοτε προσπαθούν να εξηγήσουν το φαινόμενο, συγχωρούν, καταδικάζουν, εν πάση περίπτωση όμως προστατεύουν την άγαμη μητέρα και το παιδί της.

Όμως η άγαμη μητρότητα, είτε πρόκειται για αντίθεση στις αρχαίτυπες δομές της κοινωνίας, είτε είναι αποτέλεσμα μιας μη

συνειδητής επιθυμίας της άγαμης γυναίκας να αποκτήσει ένα παιδί, είτε είναι αποτέλεσμα της κακής λειτουργίας της κοινωνίας, εξακολουθεί από πολλές πλευρές να αποτελεί ένα πρόβλημα σύνθετο και πολύπλοκο, το οποίο στοχεύει κατ' ευθεία την καρδιά της κοινωνίας και το πιο ευαίσθητο σημείο της άγαμης μητρότητας, στο οποίο οι πολιτείες δίνουν βαρύτητα, είναι το ενδιαφέρον που πρέπει να δείξουν στο παιδί, που προέρχεται από την άγαμη μητέρα. Γιατί αυτό το παιδί είναι κοινωνικά, ηθικά και ψυχολογικά λιγότερο ευνοημένο, που έχει όμως και αυτό το δικαίωμα όπως όλα τα παιδιά, να αναπτυχθεί αρμονικά.

Είναι τόσο περίεργο να βρίσκει κανείς τόσες μελέτες, τόσες έρευνες. Τόσα συγκριτικά στοιχεία, τόσες στατιστικές πάνω στα προβλήματα τα ψυχολογικά, τα κοινωνικά και τα οικονομικά που παρουσιάζει η άγαμη μητέρα, σ' αντίθεση με τις μελέτες που έχουν γίνει για τα προβλήματα που παρουσιάζουν τα παιδιά των άγαμων μητέρων. Κι όμως αυτά τα παιδιά έχει αποδειχθεί, ότι έχουν πολλά προβλήματα και ότι αντιμετωπίζουν το υψηλότερο ψυχο-κοινωνικό ρίσκο στη ζωή σε σύγκριση με τα άλλα παιδιά.

Το πρόβλημα της άγαμης μητρότητας γίνεται ακόμα πιο σύνθετο, ακόμα πιο πολύπλοκο, όσο διαδίδονται τα αντισυλληπτικά όσο ο νόμος επιτρέπει την διακοπή της κύησης, όσο αυξάνονται οι οικογενειακές παροχές με το αξίωμα, ότι κάθε νοικοκυριό, κάθε οικογένεια, ανεξάρτητα από τη μορφή της, πρέπει να έχει εξασφαλίσει ένα μικρό μέρος του εισοδήματος, όσο η έννοια της ελευθερίας παίρνει καινούργιες διαστάσεις και κατοχυρώνεται νομοθετικά και συνταγματικά, όσο αλλάζουν οι αντιλήψεις και οι δομές της κοινωνίας.

Εξάλλου, αντιφατικές επιπτώσεις πάνω στο πρόβλημα της άγαμης μητρότητας έχει και η πολιτική των σύγχρονων δυτικών κοινωνιών, που αντιμετωπίζουν το φάσμα της φοβερής μείωσης του πληθυσμού τους,

να ευνοούν δηλαδή με κάθε τρόπο την αύξηση του πληθυσμού τους, προστατεύοντας οποιαδήποτε μορφή μητρότητας.

Μέχρι πριν από λίγες δεκαετίες η άγαμη μητέρα ήταν η νέα κοπέλα η παραστρατημένη που προκαλούσε τη μεγάλη ντροπή της φαμίλιας, ήταν η μητέρα που είχε κάνει το μεγάλο λάθος, ήταν η απόβλητη της κοινωνίας, ενώ οι μελέτες πάνω σε μεγάλο βαθμό παιδιών, που προέρχονταν από παράνομη γέννηση, αποδείκνυαν ότι τα παιδιά αυτά διέτρεχαν ένα μεγάλο ψυχο-κοινωνικό ρίσκο αν δεν έμπαιναν πολύ γρήγορα μέσα σε οικογένειες «φυσιολογικές».

Το πρόβλημα της άγαμης μητρότητας στην εποχή μας διαφοροποιείται όσο αναπτύσσονται τα λεγόμενα φεμινιστικά κινήματα, που διεκδικούν σταθερά τα δικαιώματα της ισότητας των δύο φύλων και το δικαίωμα της γυναίκας για ελεύθερη σύλληψη,

Εξάλλου, οι όλο και διαταρασσόμενες σχέσεις του ζευγαριού μέσα στην οικογένεια, η εργασία της γυναίκας και οι αμφισβητήσεις του οικογενειακού θεσμού στην εποχή μας. Παράλληλα με την αύξηση των δικαιωμάτων του παιδιού, τον περιορισμό των δικαιωμάτων των γονέων, την παρέμβαση του κράτους στα «χωράφια» της οικογένειας, έχουν σαν αποτέλεσμα να εμφανίζεται το πρόβλημα της άγαμης μητρότητας πιο οξύ, πιο πολύπλοκο και πολλές φορές αρκετά αντιφατικό.

Αντιφατικό επίσης ρόλο πάνω στο πρόβλημα της άγαμης μητρότητας έχουν και τα λαμβανόμενα μέτρα από τις σύγχρονες κοινωνίες για την αυτονομία γενικά της γυναίκας, μέτρα τα οποία προστατεύουν, όπως είναι φυσικό και τις άγαμες μητέρες και μέτρα τα οποία αυξάνονται συνεχώς.

Μέτρα τα οποία συναντιούνται στις δυτικές κοινωνίες είναι ο περιορισμός της πατρικής εξουσίας και της ισχύς του πατέρα μέσα στην οικογένεια, το δικαίωμα της διεκδικήσεως της πατρότητας του παιδιού, το δικαίωμα που έχει η γυναίκα να διακόψει την εγκυμοσύνη της, η

αδυναμία του εργοδότη να αρνηθεί να προσλάβει μια γυναίκα με την αιτιολογία ότι είναι έγκυος, η προτεραιότητα που δίνουν όλες οι σύγχρονες κοινωνίες στην κοινωνική προστασία της χήρας και της μοναχικής μητέρας-αρχηγού οικογένειας (μεταξύ των οποίων φυσικά είναι και οι άγαμες μητέρες), η προτεραιότητα που έχουν οι μητέρες-αρχηγοί οικογένειας να αποκτούν επαγγελματική κατάρτιση προκειμένου να συντηρήσουν την οικογένεια τους και τέλος, οι νέες αναμορφώσεις του δικαίου στον κοινωνικό τομέα αναγνωρίζοντας ειδικές παροχές στον μοναχικό γονέα.

Κι όμως στην εποχή μας κάνουμε μια πικρή παρατήρηση. Παρά τις επιθέσεις των φεμινιστών κατά της οικογένειας, παρά την αμφισβήτηση του οικογενειακού περιβάλλοντος, σαν του πρώτου και σπουδαιότερου χώρου, μέσα στον οποίο κοινωνικοποιείται και αναπτύσσεται αρμονικά το παιδί, παρ' όλο ότι ένας μεγάλος αριθμός γυναικών, κυρίως μορφωμένων, διακηρύσσουν ότι θέλουν να έχουν ένα παιδί χωρίς να έχουν τα βάρη του πατέρα, παρ' όλο ότι ο τύπος πολλές φορές εμφανίζει τις διαστάσεις του προβλήματος της άγαμης μητέρας πιο μεγάλες από ότι είναι στην πραγματικότητα, παρ' όλο ότι ορισμένοι δοκιμάζουν να περιορίσουν στο ελάχιστο τη σημασία που έχει η απουσία του οικογενειακού περιβάλλοντος για την αρμονική ανάπτυξη του παιδιού της άγαμης μητέρας, παρ' όλα αυτά, στην εποχή μας, ένας μεγάλος αριθμός νέων γυναικών χωρίς οικογένεια,, βαθιά χαραγμένες από μια παιδική και εφηβική ηλικία δυστυχισμένη, χωρίς εργασία, χωρίς οικονομικές πηγές, χωρίς εξειδικευμένα επαγγέλματα αυξάνονται συνεχώς και μένουν έγκυοι κάτω από μια εγκυμοσύνη που δεν την καλύπτει ο γάμος.

Θύματα ενός περιβάλλοντος, που προσπάθησε να τις πείσει ότι είναι μαγευτικό να είσαι ελεύθερος, να κάνεις ότι θέλεις, όπως θέλεις,

όποτε θέλεις, οι άγαμες μητέρες, αρνούμενες το κοινωνικό κατεστημένο βρίσκονται ξαφνικά μόνες και δυστυχισμένες με ένα παιδί στην αγκαλιά.

Οι άγαμες μητέρες, μέσα στη δύνη της κοινωνίας του εικοστού πρώτου αιώνα, μιας κοινωνίας που τόσες αξίες κλονίζονται, που τα θεμέλια της οικογένειας τρίζουν, που η μοναξιά, το ξερίζωμα και η αδιαφορία για τον πλησίον μας μαστίζει την ανθρωπότητα που η θρησκεία παύει να αποτελεί στήριγμα και βάλαμο στην ψυχή, θέλουν να νοιώσουν τη χαρά της απόλυτης ελευθερίας, θέλουν να νοιώσουν την δική τους προσωπική τους εμπειρία στη ζωή και αρνούνται το κατεστημένο.

Εμπειρίες που πληρώνονται τόσο ακριβά. Κι όμως οι κοινωνίες του 21^{ου} αιώνα είναι ακόμα θεμελιωμένες στην νόμιμη οικογένεια, την οικογένεια που προέρχεται από το νόμιμο γάμο. Κι αν ορισμένες πολιτείες ή κοινωνίες άρχισαν να δέχονται ορισμένες «παρεκκλίσεις» κάτω από την πίεση δημογραφικών ή ανθρωπιστικών παραγόντων ή την πίεση κινημάτων φεμινιστικών. Μια μερίδα της κοινής γνώμης θεωρεί την άγαμη μητέρα και το παιδί της άτομα κατά κάποιο τρόπο «περιθωριακά» που δεν μπορούν ή δεν πρέπει να «εξομοιωθούν» με τις άλλες μητέρες.

Ίσως δεν έχουν σκύψει τόσο «ευήκοον ους» στο πρόβλημα της άγαμης μητρότητας, γιατί αν το είχαν κάνει θα έβλεπαν ότι για πολλούς παράγοντες που ωθούν την γυναίκα στην άγαμη μητρότητα, συνυπευθύνη είναι μέχρι ένα βαθμό και η ίδια η κοινωνία.

Το άτομο δεν γεννιέται δυστυχισμένο, μοναχικό ή επαναστατημένο. Γίνεται. Και για να μη γίνει έχουμε όλοι υποχρέωση, άτομα, οικογένεια, κοινωνία, πολιτεία, έθνος, διεθνισμός να σταθούμε στο πλευρό αυτών των γυναικών που αναγκάστηκαν ή «θέλησαν» να θρέψουν το δένδρο της άγαμης μητρότητας. Πρέπει να τις πληροφορήσουμε από νωρίς ότι δεν είναι λύση στα απωθημένα και τα

προβλήματα τους ένα παιδί, που γεννιέται κάτω από συνθήκες «κοινωνικής στερήσεως». Δεν είναι ούτε σωστό ούτε δίκαιο και ίσως καταντάει εγκληματικό να φέρνουμε στον κόσμο παιδιά που, από τη σύλληψη τους ακόμα, έχουν πολλές πιθανότητες να παρουσιάσουν υψηλό ψυχο-κοινωνικό ρίσκο.

Η νόμιμη οικογένεια, που επέζησε από τα βάθη των αιώνων, δεν είναι εύκολο και δεν πρέπει να αλλοτριωθεί, γιατί η οικογένεια με τη δυαδική μορφή της, πατέρα-μητέρα, είναι η αρχέτυπη μορφή οικογένειας, η ριζωμένη κατ' ευθεία στην ψυχή μας.

Αυτή η μορφή της οικογένειας, που άντεξε στους μεγάλους κλυδωνισμούς των αξιών της ανθρωπότητας αποδείχτηκε το καλύτερο μέσο για να διατηρηθούν οι κοινωνίες και τα έθνη. Και η κοινωνία θέλει και μπορεί να αμύνεται όπου πρέπει, γιατί «έχει στο σακούλι της πολλά μέσα για να μαθαίνει στα μέλη της αυτό που πρέπει να κάνουν» και έχει ευτυχώς ή δυστυχώς μια ολόκληρη σειρά από επιπτώσεις και τιμωρίες, έσωθεν ή έξωθεν επιβαλλόμενες, γι' αυτούς που δεν θέλουν να την υπακούσουν.

Κι οι άγαμες μητέρες, βρισκόμενες σε ευθείς αντίθεση με το κοινωνικό κατεστημένο, δέχονται αναμφισβήτητα αυτές τις «έσωθεν ή έξωθεν» κυρώσεις, εμφανιζόμενες είτε με το αίσθημα της ντροπής ή της ενοχής ή μένοντας στο περιθώριο αυτής της κοινωνίας, που οι ίδιες καταφρόνησαν. Όμως τα παιδιά τίνος σφάλματα πρέπει να πληρώσουν;

Η κατάσταση της άγαμης μητρότητας θέτει την άγαμη μητέρα στο «περιθώριο» της κοινωνίας από πολλές πλευρές (μη νομιμοποίηση του ζευγαριού, απόρριψη του πατέρα, αστική κατάσταση του παιδιού όχι ομαλή), ενώ σε κοινωνίες συντηρητικές και παραδοσιακές η ιδιότητα του εξώγαμου και της άγαμης μητέρας πετάγονται σαν λάσπη στο πρόσωπο τους, γιατί υπάρχει έντονο ακόμα το «κοινωνικό στίγμα».

Εξάλλου, απορρίπτοντας τον πατέρα του παιδιού η άγαμη μητέρα, απορρίπτει όχι μόνο τον κοινωνικό νόμο αλλά και το σύμβολο του πατέρα και τον ρόλο του που παίζει μέσα στο νόμιμο ζευγάρι.

Ο πατέρας, δίνοντας το όνομα του στο παιδί, συνιστά την «πατρωνυμική» οικογένεια της εποχής μας και αποτελεί τεκμήριο ότι το παιδί δεν εξαρτάται αποκλειστικά από τη μητέρα.

Ο νόμιμος γάμος εξακολουθεί και στην εποχή μας να καθορίζει τις κοινωνικές δομές και εξασφαλίζει την «εισδοχή» του παιδιού στην κοινωνία. Το παιδί της άγαμης μητέρας βρίσκεται ξαφνικά στερημένο από αυτές τις κοινωνικές δομές.

Η κακώς εννοούμενη αντίδραση των φεμινιστριών κατά του αρσενικού και της εξουσίας του στη γυναίκα του και στα παιδιά του, τροφοδοτεί μερικές φορές και στο παιδί την άρνηση του ανδρικού φύλου. Με την άρνηση του αρσενικού, πολλές άγαμες μητέρες προσπαθούν να διακηρύξουν την αυτονομία τους και αντίθετα προς το κοινωνικό κατεστημένο, αρνούνται την οικογένεια και τις παραδοσιακές δομές της κοινωνίας, ξεχνώντας την ανάγκη του παιδιού για ένα πατέρα. Που θα του δώσει το όνομα του, του μεταφέρουν ενσυνείδητα ή ασυνείδητα την άρνηση του ανδρικού φύλου, πολύ περισσότερο γιατί η πλειονότητα των μητέρων αυτών έχουν για γεννήτορες άνδρες που αποφεύγουν να αντιμετωπίσουν τις πατρικές τους ευθύνες για μια γυναίκα που φέρνει στα σπλάχνα της το παιδί τους.

Με την άρνηση του άνδρα, η γυναίκα προσπαθεί να αποδειχθεί ισχυρή, ότι δεν έχει ανάγκη το ανδρικό φύλο. Όμως οι συνέπειες αυτές της αρνήσεως του άλλου φύλου, το δέσιμο των παιδιών με τη μητέρα, η έλλειψη του ανδρικού προτύπου και μάλιστα του πατέρα, δημιουργούν στο παιδί σειρά βιωμάτων και είναι υπεύθυνες για πολλές περιπτώσεις ομοφυλοφιλίας.

Έτσι το πρόβλημα της άγαμης μητρότητας είναι ένα πρόβλημα πολύπλοκο, σύνθετο, αντιφατικό. Ένα πρόβλημα που τα απωθημένα του και η σκληρή πραγματικότητα, η παθητικότητα και η αντίδραση, το «ασυνείδητο» και το «ασυνείδητο», η ικανοποίηση και η ενοχή, η ψυχική κάμψη και ο ψεύτικος θρίαμβος συμπλέκονται ασφυκτικά και συνθέτουν ένα δεντρί ξεκλαρισμένο, αναρχικό, άμορφο χωρίς ρίζες, που στο πρώτο φύσημα του ανέμου κινδυνεύει να σωριαστεί κατά γης. Και μέσα από όλο αυτό το περίεργο σύμπλεγμα προβάλλει παράδοξη και καμιά φορά τραγική η μορφή της άγαμης μητέρας και του παιδιού της.

Μονογονεϊκή οικογένεια με αρχηγό χήρο πατέρα

Για τους χήρους πατέρες το πρόβλημα είναι πιο περίπλοκο και οξύ. Οι μεγάλες δυσκολίες τους φαίνεται πως είναι το ότι είναι εντελώς απροετοίμαστοι για την αντιμετώπιση βασικών εργασιών του νοικοκυριού και της ανατροφής των παιδιών. Ο Έλληνας πατέρας, μεγαλωμένος με την αρχή πως το νοικοκυριό και τα παιδιά είναι αποκλειστική δουλειά της γυναίκας και ότι είναι μειωτικό γι' αυτόν να μάθει να μαγειρεύει ή να φροντίζει τα παιδιά, είναι ξαφνικά ένα «εξωγήινο» ον, όταν ο θάνατος της μητέρας χτυπήσει την πόρτα του. Από την άλλη μεριά, στην εποχή μας, που κάθε άτομο έχει κάθε δικαίωμα να αναζητά την ευτυχία στο γάμο του, ο χήρος πατέρας δεν θα πρέπει να αποφασίζει εύκολα και βιαστικά, όπως στις παλαιότερες εποχές, για ένα νέο γάμο, ενώ η ύπαρξη των παιδιών αποτελεί οπωσδήποτε ανασχετικό παράγοντα για το γάμο του με μια άλλη γυναίκα. Εξάλλου, η εξεύρεση μιας γυναίκας, σαν οικιακή εσωτερική βοηθό, δεν είναι εύκολη, κυρίως γιατί είναι πολυδάπανο. Μία λύση στην οποία καταφεύγουν οι χήροι πατέρες με ανήλικα παιδιά είναι η μητέρα

τους ή μια μεγαλύτερη αδελφή τους, όμως έτσι παλινδρομούν στην εξάρτηση και την ανοχή, που δημιουργεί μια αναγκαστική συμβίωση.

Εκτός απ' αυτά, η κοινωνία είτε γιατί οι χήρες αποτελούν την πλειονότητα, είτε γιατί είχαν συνηθίσει το χήρο να τον βλέπουν εύκολα να ξαναπαντρεύεται, είτε γιατί πιστεύεται γενικά ότι το παιδί από την μάνα ορφανεύει, δεν έχουν το ίδιο «ευαισθητοποιηθεί», όσο για τις χήρες αρχηγούς φαμίλιας. Εξάλλου, η πολιτεία σε ελάχιστες περιπτώσεις προστατεύει με ειδικές παροχές τον επιζώντα άνδρα-σύζυγο, ενώ είναι απλόχερη στη χήρα και τα κοινωνικά προγράμματα είναι κυρίως προγράμματα προστασίας της μητέρας και του παιδιού.

Έτσι, όταν ο πατέρας αναγκασθεί να γίνει και μητέρα, κρατώντας τα παιδιά του κοντά του, αντιμετωπίζει μια σειρά από ιδιόρρυθμα προβλήματα, αρκετά διαφορετικά από της χήρας μητέρας.

Μοναχικός πατέρας και τα ιδιαίτερα προβλήματα του

Ο αριθμός των άγαμων πατέρων γενικά είναι πάρα πολύ μικρός. Κι οι μελέτες πάνω στα προβλήματα, που αντιμετωπίζει ο άγαμος πατέρας και το παιδί τους, είναι πολύ περιορισμένες αλλά θα λέγαμε ανύπαρκτες.

Όμως, εκ πρώτης όψεως, φαίνεται ότι τα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο άγαμος πατέρας μοιάζουν πάρα πολύ με τα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο διεξυγμένος και ο χήρος. Ένα από τα σπουδαιότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο άγαμος πατέρας και γενικά ο πατέρας που έχει μείνει μόνος με ανήλικα παιδιά είναι οι μεγάλες δυσκολίες να τα βγάλει πέρα με το νοικοκυριό και με την ανατροφή των παιδιών, γιατί ακόμη η κοινωνία μας είναι βασισμένη πάνω στην διάκριση των ρόλων σε γυναικείους και ανδρικούς.

Το νεαρό αγόρι από μικρό δεν μαθαίνει να κάνει τίποτα σχεδόν μέσα στο σπίτι. Έτσι, όταν ο άνδρας βρεθεί ξαφνικά μόνος να αντιμετωπίσει τη ζωή με βάρη μικρών παιδιών, τα χάνει κυριολεκτικά. Είναι κι' αυτό μια αιτία που οδηγεί τον άνδρα-μοναχικό γονέα πιο συχνά σε ένα νέο γάμο ή στην ανάθεση της φυλάξεως των παιδιών σε ιδρύματα ή σε τρίτα πρόσωπα, γι' αυτό και σε τελευταία ανάλυση δεν έχουμε μεγάλο αριθμό πραγματικών μονογονεϊκών οικογενειών με αρχηγό πατέρα, δηλαδή ένα πατέρα που έχει ξεχωριστό νοικοκυριό μαζί με τα ανήλικα παιδιά του, φέροντας αποκλειστικά και μόνος αυτός τα βάρη τους.

Πέρα από αυτά, ο μοναχικός πατέρας αντιμετωπίζει και το μεγάλο πρόβλημα της ελλείψεως του γυναικείου προτύπου για τα παιδιά του.

Όμως, το γεγονός ότι όλα σχεδόν τα ιδρύματα και κυρίως τα ιδρύματα ημερησίας περιθάλψεως βρεφών και νηπίων ή ακόμα και τα δημόσια σχολεία είναι κυρίως επανδρωμένα με γυναικείο προσωπικό βοηθά τον μοναχικό πατέρα να ξεπεράσει ευκολότερα αυτή τη δυσκολία από ότι η μοναχική μητέρα.

Ίσως γι' αυτό ο μοναχικός πατέρας, βρίσκοντας πολλές δυσκολίες να μεγαλώσει τα παιδιά του μόνος, απασχολημένος κατά μεγάλη πλειονότητα με το επάγγελμα του, σπεύδει να εναποθέσει το παιδί σε ένα ίδρυμα ή σε τρίτα πρόσωπα. Αυτή όμως, η βιαστική τοποθέτηση του παιδιού και η απότομη αλλαγή του οικογενειακού περιβάλλοντος έχει τον κίνδυνο να δημιουργήσει στο παιδί μεγαλύτερα ψυχολογικά προβλήματα. Βέβαια, δεν σημαίνει ότι κάθε τοποθέτηση του παιδιού των μοναχικών πατέρων σε ίδρυμα ή σε τρίτα πρόσωπα είναι υποσχεωτικό να δημιουργήσει ψυχολογικά προβλήματα στο παιδί. Όμως, τυχόν άλλες υπάρχουσες αδυναμίες ή άλλα υπολανθάνοντα προβλήματα του παιδιού είναι δυνατόν, εκ της αμέσου αυτής αλλαγής του οικογενειακού

περιβάλλοντος, να παρουσιαστούν με μεγαλύτερη συχνότητα ή και με μεγαλύτερη ένταση.

Εκείνο που εντοπίζουν οι πατέρες-αρχηγοί και κυρίως οι χήροι είναι ότι για πρώτη φορά μετά το θάνατο της μητέρας συνειδητοποιούν τι έχασαν αυτοί και τα παιδιά τους. Έχοντας, κατά κανόνα, μόνο τα οικονομικά βάρη της οικογένειας, μετά το θάνατο του συντρόφου τους, βρίσκονται ξαφνικά υποχρεωμένοι να ασχοληθούν και με δουλειές του νοικοκυριού και κυρίως με την ανατροφή των παιδιών.

Πέρα από αυτά τα ειδικότερα προβλήματα και ο μοναχικός πατέρας αντιμετωπίζει σε υψηλότερο ή μικρότερο βαθμό όλα τα προβλήματα της μοναχικής μητέρας: μοναξιά, υπερφόρτωση, ευθυνών, οικονομικές αδυναμίες και ακόμα ένα ιδιόρρυθμο πρόβλημα: ότι κοινωνία δεν έχει συνηθίσει τη μορφή αυτή της μονογονεϊκής οικογένειας δηλαδή τον μοναχικό πατέρα με παιδιά, με αποτέλεσμα να μη του αναγνωρίζει όλες τις κοινωνικές παροχές ή άλλες διευκολύνσεις, που αναγνωρίζει στη μονογονεϊκή οικογένεια με αρχηγό - μητέρα.

Ο χωρισμός των γονέων (διαζύγιο)

Ορισμός και γενικά

«Διαζύγιο είναι όταν ο γάμος λύεται όταν πεθάνει ο ένας σύζυγος είτε με δικαστική απόφαση όταν ζουν οι σύζυγοι με την αίτηση του ετέρου ή αμφοτέρων με βάση ορισμένων νόμων ή λόγων.».(Οικογένεια: ιστορική και κοινωνική μελέτη ,Μαρία Μαντζιάφου- Κανελλοπούλου, σελ.207).

Η διάλυση του γάμου με δικαστική απόφαση. Το διαζύγιο έχει δημιουργήσει πολλά θεωρητικά και κοινωνικά προβλήματα, γιατί πάνω σ' αυτό συγκρούονται δύο βασικές κοινωνικές αρχές: Η ατομική ελευθερία και η στερεότητα του θεσμού του γάμου. Τα δίκαια των διαφόρων χωρών, από την αρχαιότητα ως σήμερα, αντιμετωπίζουν το πρόβλημα αυτό με διάφορους τρόπους, ανάλογα με τη στάση που παίρνουν και την ιεράρχηση που δίνουν στις δύο πιο πάνω αρχές. Μπορούμε γενικά, να διακρίνουμε τα νομικά συστήματα σε τρεις κατηγορίες:

1. *Εκείνη που θεωρεί το γάμο αδιάλυτο.* Απαγορεύει γενικά το διαζύγιο. Έχει επιβληθεί στα δίκαια που επηρεάζονται από την Καθολική Εκκλησία, με αφετηρία το κανονικό δίκαιο. Αυτό συμβαίνει στην Ισπανία και την Νότια Καρολίνα. στις περιπτώσεις αυτές, για την άρση των αδιεξόδων, έχει εισαχθεί ο θεσμός του χωρισμού «από τραπέζης και κοίτης» που είναι κάτι σαν το διαζύγιο ως προς το χωρισμό των συζύγων, αλλά δεν εξαφανίζει το γάμο, που υπάρχει πάντα όταν ζουν οι σύζυγοι και τους απαγορεύει να ξαναπαντρευτούν.

2. *Εκείνη που θεωρεί απόλυτα ελεύθερο το διαζύγιο.* Διευκολύνει τη λύση του γάμου όταν το ζητούν και οι δύο σύζυγοι, ισχύει στο Βέλγιο, τη Βενεζουέλα, το Μεξικό, την Ιαπωνία, τα

σοσιαλιστικά κράτη και με μεταρρυθμίσεις σε πολλές χώρες της Δυτικής Ευρώπης, αναγνωρίστηκε τόσο ο χωρισμός με συναίνεση των συζύγων, όσο και το διαζύγιο μετά το χωρισμό για διάφορους λόγους, ανάμεσα στους οποίους και η συμφωνία των συζύγων. Υπάρχουν και χώρες που δέχονται το μονομερές διαζύγιο. Δηλαδή το διαζύγιο όταν το ζητάει ο άντρας, ενώ για τη γυναίκα είτε το απαγορεύουν, είτε το επιτρέπουν με άλλες προϋποθέσεις.

3. Εκείνη που θεωρεί το διαζύγιο πως παρέχεται μόνο για ορισμένους λόγους. Με δικαστική απόφαση που διαπιστώνει τους λόγους αυτούς και αποτελεί κάτι σαν μέσο για την τελική λύση του γάμου από τα αρμόδια εκκλησιαστικά ή διοικητικά όργανα. Στην κατηγορία αυτή, ανήκουν τα δίκαια των περισσότερων χωρών μέσα σε μια ποικιλία διαφόρων, ως προς τους λόγους που δίνουν δικαίωμα διαζυγίου. Οι λόγοι αυτοί, όλο και διευρύνονται με την εξέλιξη της κοινωνίας. Το διαζύγιο στην περίπτωση τούτη, λέγεται «δικαστικό διαζύγιο» και διατηρείται διευρυμένο ή μη, παράλληλα με το συναινετικό όπου έχει εισαχθεί. Η Ελλάδα ανήκει στην τρίτη κατηγορία.

Κοινωνικές επιπτώσεις του διαζυγίου

Το διαζύγιο οι κοινωνίες το είδαν πάντα σαν «κατάσταση ανάγκης». Όταν ο γάμος είναι αποτυχημένος, δεν υπάρχει άλλος δρόμος από τη διάλυσή του. Γάμοι, που μέσα τους βασιλεύει η ασυμφωνία των συζύγων, οι διαπληκτισμοί και το μίσος, δεν μπορούν ποτέ να αποτελέσουν πηγή ευτυχίας και δημιουργίας για τον άνθρωπο. Αντίθετα αποτελούν μια μολυσμένη εστία, που δηλητηριάζει καθημερινά τους συζύγους και τα παιδιά. Οι αποτυχημένοι γάμοι, λένε οι κοινωνιολόγοι

και οι ψυχολόγοι, είναι καλύτερα να λύνονται. Με την αναγκαστική, από το νόμο, συμβίωση δεν κερδίζουν οι σύζυγοι τίποτα. Ο άνθρωπος, μέσα στη φύση του να αντιδρά στον εξαναγκασμό, χειροτερεύει με τη συμπεριφορά του τον κλονισμένο ήδη γάμο του.

Όμως το διαζύγιο είναι πάντοτε πραγματική «διέξοδος» για τους «απελευθερωμένους» συζύγους; Λύνοντας οι σύζυγοι τον αποτυχημένο γάμο τους, χωρίς ιδιαίτερες προσπάθειες να τον συγκρατήσουν και να τον περισώσουν, περνάνε κερδισμένοι και αλώβητοι και πάλι στην ελευθερία;

Η απουσία του συζύγου δημιουργεί ένα αίσθημα αποπροσανατολισμού, εγκαταλείψεως, ενοχής και αμφιβολιών. Παράλληλα με το συναισθηματικό stress, παρουσιάζονται και τα οικονομικά προβλήματα. Η χωρισμένη γυναίκα ανακαλύπτει πολύ ξαφνικά ότι μετά το διαζύγιο έγινε φτωχότερη.

Για μια μερίδα γυναικών, μετά το διαζύγιο είναι η πρώτη περίοδος που ζουν βασισμένες στις δικές τους δυνάμεις. Είναι αυτές πλέον «οι αρχηγοί» της οικογένειας, που στηρίζεται αποκλειστικά σ' αυτές. Εξουσίες πικρές, αφού ακολουθούνται από τόσες υποχρεώσεις. Για πολλές γυναίκες ο διαλυμένος γάμος τους είναι ένας «νεκρός», που τον θρηνούν. Θα ήταν ευτύχημα, στους αποτυχημένους γάμους, να αποτελεί το διαζύγιο ορόσημο ελπίδας και αναγεννήσεως για το ξεκίνημα μιας νέας ζωής.

Για το χωρισμένο άνδρα η κατάσταση δεν είναι καλύτερη. Μαζί με τα άλλα, που πρέπει να ρυθμίσει, είναι και η αντιμετώπιση της καθημερινής ρουτίνας του νοικοκυριού και του φαγητού. Από μια μικρή έρευνα που έγινε στην Ελλάδα, μερικοί άνδρες χωρισμένοι φαίνονται απορημένοι, λες και ο χωρισμός τους έφτασε απρόσμενα. Από τους χωρισμένους άνδρες της έρευνας το 33% μόνο μπόρεσε να συμπληρώσει

το κενό του χαμένου συντρόφου, το 59% δεν έχει δημιουργήσει ικανοποιητικές σχέσεις και το 8% προτιμά να μην απαντήσει καθόλου.

Το διαζύγιο και με τις καλύτερες συνθήκες, αφήνει ίχνη ανεξίτηλα στην ψυχή του ανθρώπου. Πάνω απ' όλα είναι αυτή η πικρή γεύση της «αποτυχίας», που κάνει τον άνθρωπο να νοιώθει νικημένος. Κανείς δε ξεκινά το γάμο του με την ιδέα του διαζυγίου. Έπειτα για κοινωνίες που δεν επιτρέπουν το «κοινή συναινέσει» διαζύγιο, είναι και αυτή η διαπόμπευση στα δικαστήρια με τα πλαστά κατηγορητήρια, ιδιαίτερα βαριά και εξευτελιστικά για την ανθρώπινη υπόσταση, προκειμένου να «θεμελιωθεί» νομικά ο «υπαίτιος ισχυρός κλονισμός της εγγάμου συμβίωσης». Οι οικονομικές επιπτώσεις και κυρίως η στέρηση των παιδιών από τους γονείς, αποτελούν καίρια χτυπήματα στους διαζευγμένους.

Μα αν το διαζύγιο έχει σοβαρές επιπτώσεις στους συζύγους, οι επιπτώσεις ενός διαζυγίου στα παιδιά δε πρέπει να παραγνωρίζονται.

Ακόμα και σήμερα η παγκόσμια κοινή γνώμη πιστεύει ότι το διαζύγιο των γονιών είναι υπεύθυνο για τα μειονεκτήματα που παρουσιάζουν τα παιδιά. Από την απλή προσαρμογή τους στο σπίτι μέχρι την εγκληματικότητα και τα ναρκωτικά. Από τον «κλειστό» χαρακτήρα μέχρι την ψυχασθένεια. Φέρουν τραύματα, που μένουν ανοικτά για όλη τους τη ζωή.

Με τέτοια απόλυτη θεώρηση για τα παιδιά των χωρισμένων γονέων είναι οπωσδήποτε υπερβολική. Κι έπειτα, αν η διαβίωση μέσα στην οικογένεια ήταν ανυπόφορη, οι κίνδυνοι ήταν ακόμα πιο μεγάλοι για τα παιδιά. Όμως ανάμεσα στα εκατομμύρια παιδιά των χωρισμένων γονέων σ' όλο τον κόσμο, πολλά μεγαλώνουν και εξελίσσονται φυσιολογικά, χωρίς ιδιαίτερα προβλήματα, μοιράζοντας τη ζωή τους ανάμεσα και στους δύο γονείς. Αυτά τα παιδιά αποτελούν τη ζηλευτή μερίδα των παιδιών, που οι χωρισμένοι γονείς τους κατόρθωσαν και με

το διαζύγιο να κρατήσουν μια ισορροπία στις σχέσεις τους και στις σχέσεις τους με τα παιδιά τους. Είναι οι γονείς, που συνέχισαν να δείχνουν το ενδιαφέρον και την αγάπη τους στο παιδί τους χωρίς να κάνουν το μοιραίο λάθος να αλληλοκατηγορούνται, είναι οι γονείς, που συνεχίζουν να παρουσιάζονται σαν «κοινό μέτωπο» και που εμπνέουν εμπιστοσύνη και ασφάλεια στο παιδί τους.

Ναι λοιπόν στο διαζύγιο, αν είναι αναπόφευκτο, αλλά με σεβασμό της προσωπικότητας του ατόμου και κυρίως με απέραντη, σχολαστική σχεδόν, φροντίδα για το παιδί, γιατί το διαζύγιο μπορεί να μη διαταράξει σοβαρά την ισορροπία του παιδιού, αν η στάση των γονέων δεν είναι ανώριμη και εκδικητική,

Επίδραση του διαζυγίου σε γονείς και παιδιά

Το διαζύγιο είναι μία πιθανή αιτία καταστρεπτικού στρες για τα παιδιά. Υπάρχουν όμως και περιπτώσεις που το διαζύγιο φέρνει ανακούφιση στα παιδιά και στην οικογένεια, επειδή υπάρχει ανοιχτή βία μεταξύ των γονέων ή μεταξύ των γονέων και των παιδιών. Το σχήμα είναι οξύμωρο γιατί τα παιδιά χρειάζονται και τους δύο γονείς στην ανάπτυξη τους

Δεν μπορούμε να πούμε πως πρέπει πάση θυσία να κρατηθεί ο γάμος για χάρη των παιδιών αλλά και ούτε να διαλυθεί γρήγορα χωρίς να σκεφτούν τις συνέπειες που έχει το διαζύγιο πάνω στα παιδιά.

Το παιδί έχει ανάγκη από μία σταθερή οικογενειακή ατμόσφαιρα χωρίς τσακωμούς και λόγια πικρά αλλά να του παρέχει το πλαίσιο μέσα στο οποίο να αναπτυχθεί, να πειραματιστεί και να μάθει τον κόσμο γύρω του. Επίσης έχει ανάγκη να έχει τον πατέρα του και τη μητέρα του να του

δίνουν στοργή, αγάπη ασφάλεια τα οποία είναι στοιχεία απαραίτητα για την ομαλή εξέλιξη του.

Το διαζύγιο προκαλεί την απώλεια του ενός προσώπου. Η απώλεια μπορεί να είναι παροδική ή μόνιμη, αλλά έχει σαν αποτέλεσμα το σπάσιμο των συναισθηματικών δεσμών του παιδιού με αυτό το πρόσωπο. Το αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας είναι αυτό που αποκαλείται άγχος αποχωρισμού. Οι αντιδράσεις του θρήνου του χαμένου γονιού που είναι ίδιος με το θρήνο του γονιού που έχει πεθάνει.

Τελικά βέβαια στο θρήνο που παρατηρείται μετά από απώλεια γίνεται μία παραδοχή αυτού του γεγονότος σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό. Η εντύπωση που υπάρχει με τα παιδιά του διαζυγίου είναι ότι βρίσκονται σε στάδιο συνεχούς θρήνου, επειδή ακριβώς τροφοδοτούνται από την περιοδική επικοινωνία με αυτό το πρόσωπο. Επίσης τροφοδοτούνται από τα εξωτερικά γεγονότα που μπορεί να συμβαίνουν και δυσκολεύουν το θρήνο.

Ένας τρόπος για να αντιμετωπίσει το παιδί την απώλεια του χαμένου γονιού είναι να ταυτοποιηθεί συνειδητά ή ασυνείδητα μαζί του. Η διάφορες ταυτοποιήσεις είναι διαφορετικές μεταξύ τους στο βαθμό που:

1. Είναι ή όχι παραδεκτές από το εγώ του παιδιού.
2. Ο γονέας με τον οποίο μένει το παιδί τις δέχεται ή τις απορρίπτει. Αν τις δέχεται, πάει καλά, αν όχι έχουμε μία πηγή σύγκρουσης με το γονέα που μένει.
3. Αντιπροσωπεύουν θετικά ή αρνητικά στοιχεία της ταυτότητας του γονέα που είναι μακριά. Μερικές φορές συμβαίνει να ταυτοποιείται το παιδί με αρνητικά στοιχεία της προσωπικότητας του γονέα που είναι μακριά, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται

προβλήματα και μια άλλη πηγή σύγκρουσης με το γονέα που μένει.

4. Διευκολύνουν ή αναστέλλουν την εξέλιξη του παιδιού.

Παράγοντες που επηρεάζουν το παιδί

Γενικοί παράγοντες

Πρώτος παράγοντας είναι το στρες που συνήθως δημιουργείται από τη διακοπή του συνηθισμένου τρόπου ζωής της οικογένειας. Εδώ συμπεριλαμβάνονται μεταβολές όπως αλλαγή κατοικίας, σχολείου, φίλων κ.α.

Δεύτερος παράγοντας το αποτέλεσμα του γεγονότος του διαζυγίου στη ψυχολογική κατάσταση των γονέων. Το διαζύγιο είναι μία εξελικτική διαδικασία και πριν συνήθως επικρατεί ένταση στις σχέσεις των γονέων. Η ένταση αυτή έχει διακυμάνσεις που μπορεί να κυμαίνονταν από έλλειψη επικοινωνίας μέχρι και ανοιχτή βία στις σχέσεις τους. Το αποτέλεσμα είναι μια διαταραχή της ισορροπίας όλης της οικογένειας, που καταλήγει τελικά στην αποδιοργάνωση της. Αυτή η διαταραχή της ισορροπίας, όσο και αν οι γονείς προσπαθούν να την κρύψουν περνάει τελικά στα παιδιά με αποκορύφωμα το διαζύγιο, που συχνά βλέπουμε ότι τα παιδιά φοβούνται ότι θα συμβεί αρκετό καιρό πριν το χωρισμό των γονέων.

Τρίτος παράγοντας είναι οι κοινωνικές επιπτώσεις, είτε με μορφή του στίγματος είτε με μορφή της έλλειψης ή όχι υποστηρικτικών συστημάτων από τον κοινωνικό περίγυρο του προσώπου που πήρε διαζύγιο. Και τέλος τελευταίος παράγοντας είναι η μεταβολή στην

οικονομική κατάσταση της οικογένειας και τα προβλήματα που αυτή μπορεί να θέσει σε κίνηση.

Ειδικοί παράγοντες

Πρώτος παράγοντας είναι η ηλικία του παιδιού και ο χρόνος κατά τον οποίο γίνεται η εκτίμηση των επιπτώσεων του διαζυγίου. Δεύτερος παράγοντας είναι το φύλο του παιδιού και το φύλο του γονέα που είναι μακριά. Τα αποτελέσματα οφείλονται στη συναισθηματική αποστέρηση και εμφανίζονται στον τομέα της ταύτισης με το φύλο, με επιπτώσεις στον τρόπο που θα λειτουργήσει το παιδί σαν γονέας αργότερα. Τρίτος παράγοντας είναι η ποιότητα των σχέσεων του παιδιού με τους γονείς του πριν από το διαζύγιο και μετά από το διαζύγιο. Ειδικότερα, ποια είναι η σχέση του παιδιού με το γονέα που μένει, καθώς και με αυτόν που βρίσκεται σε επικοινωνία.

Επίσης υπάρχουν παράγοντες που επιδρούν καταστρεπτικά στην εξέλιξη των παιδιών, αυτοί είναι:

A) Όταν παραμελείται το παιδί κατά τη διάρκεια του διαζυγίου ή και μετά από τους ενήλικες γύρω του.

B) Όταν ο γονέας με τον οποίο μένει το παιδί το ταυτίζει με το γονέα που απουσιάζει και βγάζει όλη την επιθετικότητα πάνω του ή όταν το παιδί χρησιμοποιείται σαν το πεδίο μάχης των διαφορών των γονιών του.

Γ) Όταν ο γονέας που απουσιάζει συνεχώς υποτιμάται και κατηγορείται από το γονέα με τον οποίο μένει το παιδί.

Δ) Όταν δε δίνονται ευκαιρίες στο παιδί να δοκιμάσει μόνο του και να δει τα θετικά και τα αρνητικά στοιχεία της προσωπικότητας του απόντος γονέα, καθώς και να μπορέσει μόνο του να εκτιμήσει τις πραγματικές αιτίες για τις οποίες έγινε ο χωρισμός των γονέων του.

Μεγάλη σημασία έχει να γίνει σωστή πληροφόρηση για τους λόγους χωρισμού των γονιών του.

Οι παράγοντες οι οποίοι θα βοηθήσουν την ομαλότερη εξέλιξη του παιδιού είναι:

A) Όταν το παιδί βοηθηθεί στο να θρηνηήσει καλύτερα το γονέα που απουσιάζει.

B) Όταν το παιδί έχει τη δυνατότητα για συνεχή επαφή με το γονέα που απουσιάζει, εφόσον το επιθυμεί, καθώς και την ευκαιρία για μια σχέση που από την φύση της είναι διαφορετική από την προηγούμενη, αλλά που βασίζεται σε πραγματικές εμπειρίες. Αυτή η δυνατότητα για επαφή θα πρέπει να έχει ως κριτήριο τις ανάγκες του παιδιού και όχι των γονέων.

Χωλή οικογένεια

Είναι η οικογένεια που θεωρείται και μονογονεϊκή γιατί σ' αυτόν τον τύπο εμφανίζεται η απουσία του ενός από τους συζύγους –γονείς, χωρίς αυτό να δηλώνει διάσπαση της συναισθηματικής ενότητας και της λειτουργίας της οικογένειας. Σ' αυτήν την κατηγορία ανήκουν οι οικογένειες των ναυτικών.

Το βασικότερο πρόβλημα που αντιμετωπίζει η οικογένεια του ναυτικού είναι η μακροχρόνια απουσία του πατέρα, που στερεί από το παιδί την τόσο αναγκαία παρουσία του στο σπίτι, σε ένα χώρο και σε μια εποχή που η οικογένεια εξακολουθεί να είναι «πατροτοπική» και «πατρωνυμική» και που ο πατέρας θεωρείται, αν όχι ο αποκλειστικός, όμως ο κύριος στυλοβάτης της Ελληνικής οικογένειας.

Ο πατέρας ναυτικός, κατά κανόνα ταξιδεύει μακριά από τη χώρα του και βλέπει την οικογένεια του στην καλύτερη περίπτωση κάθε εφτά μήνες, ενώ το να πηγαίνει συχνά η μητέρα με το παιδί κοντά του, ούτε εφαρμόσιμο είναι, κυρίως όταν το παιδί έχει αρχίσει να πηγαίνει σχολείο.

Οι επιπτώσεις αυτής της ελλείψεως ενδέχεται να έχουν δυσμενή επίδραση στην ψυχή του παιδιού, που μπορεί να εκδηλώνεται με μια ολόκληρη σειρά ψυχολογικών αδυναμιών, όπως η ζήλια για τα άλλα παιδιά, που έχουν καθημερινά τον πατέρα κοντά τους. Η μητέρα από την άλλη πλευρά της, έχοντας όλο το βάρος και την ευθύνη για τα παιδιά και το σπίτι και με ένα σύζυγο που ξέρει πως θαλασσοδέρνεται παλεύοντας με τα στοιχεία της φύσης, υπερεντείνει τις προσπάθειες της για να τα βγάλει πέρα όλα μόνη της.

Κάτω από την πίεση είναι φυσικό να είναι εκνευρισμένη και μόνιμα απασχολημένη, ενώ καλείται να επιδείξει υψηλό αίσθημα

ευθύνης, αφού αυτή θα αποφασίσει, αλλά και αυτή θα λογοδοτήσει στον πατέρα για ότι αφορά την ίδια, το παιδί, την διαχείριση και την τοποθέτηση του αρμυρού ιδρώτα του ναυτικού. Η κατάσταση της υπεραπασχόλησης της μητέρας –συζύγου ναυτικού επιδεινώνεται όταν η μητέρα εργάζεται, ενώ η εργασία θα πρέπει να της αντισταθμίζει ως ένα βαθμό το αίσθημα της κοινωνικής απομονώσεως και της μοναξιάς.

Η μακροχρόνια απουσία του πατέρα, δημιουργώντας το αίσθημα της μοναξιάς και της ανασφάλειας στη μητέρα και το παιδί, έχει δυσμενείς επιπτώσεις στη σχολική κυρίως απόδοση του παιδιού. Εάν η μητέρα δεν έχει τη δύναμη και το κουράγιο να αντιδρά σωστά, το παιδί τραυματίζεται ψυχικά.

Ένα άλλο πρόβλημα, που εκ πρώτης όψεως φαίνεται να υπάρχει, είναι η δύσκολη επαφή του πατέρα ναυτικού με το παιδί του και το υπερβολικό δέσιμο του παιδιού με τη μάνα. Εάν οι γονείς δεν χειριστούν το θέμα σωστά, υπάρχει ο κίνδυνος ο πατέρας να φαίνεται στα μάτια του παιδιού σαν ταξιδιώτης περαστικός, που έρχεται γεμάτος δώρα και πλούσιες εμπειρίες, που όμως θέλει και πρέπει να βρει ένα ήσυχο οικογενειακό περιβάλλον, γεγονός που οπωσδήποτε οδηγεί στην αναβολή συζητήσεων ή λήψεως μέτρων που θα διατάρασσαν την οικογενειακή ηρεμία. Επομένως και για τον χρόνο που έρχεται ο ναυτικός στο σπίτι του μπορεί να μην συνεπωμίζεται τις ευθύνες, που τελικά θα μείνουν και πάλι να αντιμετωπισθούν από τη μητέρα.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Σ' αυτήν την εργασία ασχολήθηκα με την μονογονεϊκή οικογένεια, δηλαδή η οικογένεια με έναν γονέα και ένα τουλάχιστον ανήλικο παιδί, τα είδη της μονογονεϊκής οικογένειας και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν είτε είναι οικονομικά, είτε είναι ψυχολογικά, είτε είναι κοινωνικά. Στην μονογονεϊκή οικογένεια ανήκει και η χωλή οικογένεια, δηλαδή η οικογένεια που αποτελείται από το αντρόγυνο και τα ανήλικα παιδιά του, αλλά ένας από τους γονείς λείπει ή δεν συμβάλει στην ψυχολογία και την κοινωνική διάπλαση των παιδιών του. Συνήθως αυτό συμβαίνει όταν ο πατέρας είναι ναυτικός και λείπει αρκετό καιρό από την οικογένεια του, τότε η μητέρα γίνεται ο αρχηγός της οικογένειας και αναλαμβάνει το δύσκολο ρόλο του πατέρα. Αλλά δεν είναι μόνο ο ναυτικός παρά και άλλα επαγγέλματα που απαιτούν πολλές ώρες εργασίας. Ακόμα και όταν ένας γονέας δεν δουλεύει αρκετές ώρες και δεν δίνει ιδιαίτερη σημασία στα προβλήματα του σπιτιού αλλά ούτε και στην ψυχολογική ανάπτυξη των παιδιών του, τότε αναφερόμαστε πάλι σε χωλή οικογένεια.

Η μονογονεϊκή οικογένεια είναι ένα φαινόμενο το οποίο άρχισε να αναπτύσσεται ραγδαία από τη δεκαετία του '70 και σήμερα έχει φτάσει σε πολύ μεγάλο ποσοστό. Οι λόγοι που αυξάνονται τόσο γρήγορα οι οικογένειες με αρχηγό μητέρα πιστεύω πως είναι η ανευθυνότητα των γονέων να ενημερώνουν τα παιδιά τους για την χρήση της προστασίας κατά τη διάρκεια της συνέντευξής τους με άτομα του αντίθετου φύλου, την ανευθυνότητα του συντρόφου για την αναγνώριση του παιδιού, η απουσία του οικογενειακού προστατευτικού περιβάλλοντος σε κορίτσια που φεύγουν από τα σπίτια τους σε ηλικία 13-16 χρονών για να εργαστούν ή να σπουδάσουν, ενώ παράλληλα τέτοιες οικογένειες δεν

εξαλείφονται καθώς οι μητέρες γίνονται πιο επιλεκτικές στην κρίση τους για την επιλογή ενός άντρα κατάλληλου γονέα για την βοήθεια στην ανάθρεψη του παιδιού τους. Λόγοι διαζυγίου είναι η ανευθυνότητα των ζευγαριών να παντρεύονται σε μικρή ηλικία, η ανικανότητα του ενός ή και των δύο γονέων να μεγαλώσουν ένα παιδί με αποτέλεσμα ένας από τους δύο να τα παρατάει και η ανωριμότητα των πράξεων τους.

Τρόποι μείωσης της ανάπτυξης του φαινομένου της μονογονεϊκής οικογένειας είναι η καλύτερη ενημέρωση των γονέων προς τα παιδιά τους για την ανεπιθύμητη εγκυμοσύνη. Επίσης να υπάρχει και σχετική ενημέρωση στα σχολεία, που να αφορά τα αποτελέσματα του πρώιμου γάμου μεταξύ νεαρών ατόμων, για να ακολουθήσει μείωση των γάμων σε μικρή ηλικία, όπου μια επιτυχής διαβίωση πετυχαίνει κατά 10% με 18%.

<u>ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ</u>	<u>Σελ</u>
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο	
ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΣΤΗ ΔΥΤΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ	
Η οικογένεια στην κλασική αρχαιότητα	4
Η μεσαιωνική οικογένεια	7
Η οικογένεια από το 1500	10
Η σύγχρονη οικογένεια	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο	
ΜΟΝΟΓΟΝΕΪΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ	
Ορισμός	14
Η ιστορική εξέλιξη της μονογονεϊκής οικογένειας	15
Ψυχολογικά προβλήματα των μονογονεϊκών οικογενειών	16
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο	
ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΗΣ ΜΟΝΟΓΟΝΕΪΚΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ	
Μονογονεϊκή οικογένεια με αρχηγό μητέρα	18
Αριθμητική διάσταση του προβλήματος	19
Η άγαμη μητρότητα κοινωνικό πρόβλημα με ιδιαίτερη προέκταση στην εποχή μας	20
Μονογονεϊκή οικογένεια με αρχηγό χήρο πατέρα	27
Μοναχικός πατέρας και τα ιδιαίτερα προβλήματα του	28
Ο χωρισμός των γονέων (διαζύγιο)	31
Ορισμός και γενικά	31
Κοινωνικές επιπτώσεις διαζυγίου	32
Επίδραση διαζυγίου σε γονείς και παιδιά	35
Παράγοντες που επιρρεάζουν το παιδί	37
Γενικοί παράγοντες	37
Ειδικοί παράγοντες	38
Χωλή οικογένεια	40
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	42
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	45

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Δ. Γ. Τσιαούση. Η κοινωνία του ανθρώπου: εισαγωγή στην κοινωνιολογία. Κοινωνιολογική Βιβλιοθήκη "Cutenberg". 1987
- Φρανσουάζ Ντόλτο. Όταν οι γονείς χωρίζουν. Εστία. 1997
- Μαρία Μαντζιάφου – Κανελλοπούλου. Οικογένεια: Ιστορική και Κοινωνική Μελέτη. 1979
- Γιάννης Τσιαντής. Ψυχική υγεία του παιδιού και της οικογένειας. Καστανιώτη. 2000
- Λάμπρου Ι. Κατσίκη. Γάμος και διαζύγιο. Νέα Σκέψη. 1989
- Μαρία Μαντζιάφου – Κανελλοπούλου. Οικογένειες με ένα γονέα. 1981
- Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα. 2000